

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIONDE ÅRGÅNGEN

1918

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1919

Strödda bidrag.

Af

Johan Nordström.

I.

Ett balladfragment i uppteckning från 1500-talet.

I en packe under nordiska sjuårskriget uppsnappade svenska bref, förvarade i Danska Riksarkivet, finnas två små papperslappar,¹ som vikta tillsammans utgöra 8 sidor, af hvilka tvenne upptagas af följande, med en mycket oöfvad handstil skrifna fragment af en dansvisa. Återgifvet på vanligt sätt har det följande lydelse:

1.

I Then ffrögd jagh gernna är
hos Then uen jagh wtti mitt hiertta haffuer ker.

2.

Hwar ffrw och jo[m]ffruer Thett(!) komme Ihop
Ttå bär hon ffrö Them pris och lof.

3.

Jagh seger Thett aff hierttans grund
att hon är både karsk och szund.

4.

Hon ffrörer ffrö ffröstjnan en frue dans
fför tty ber hon en Rosen krans.

¹ Hvarpå min uppmärksamhet vänligen fästes af doc. Gottfr. Carlsson.

5.

Medh blå skarlahn och huitte skin
så Troder hon i dansin in.

6.

Ett uenare uiff allre war
Til är och dygd war hon ospar.

7.

The satte på hene . . .¹

Nedskrifvaren af dessa verser är utan tvifvel den Olof Jonsson, som undertecknat följande lyriska rader, hvilka, äfvenledes i ett fragmentariskt skick, stå före balladen och äro skrifna i ett slags chiffer, där vokalerna a, e, i, o, u, återges med ett p, överstruket med ett till fem streck:

Nw ir thenn winter bortt gången
mett sznö och myken frost
then szommer er i ghenn kommen
medh glede och myken loost.

The orther the erre wT . . .

Fortsättningen tillhör tydligen en annan visa:

— — — — —
Töcktt e(?) aff alltt sitt lifff

Thenn iomffRunn stodh w(?) så dygedleg
i edrs wøl ttö geffwer iag migh
i e(l?)sker migh fför ed(er?) wenn
iagh will och göre eder Thett samma igenn.
ffinnesz (= finis!)

Oloff Ionsson.

¹ Möjligen står detta balladfragment i stilistiskt beroende af medeltidsdikten *Paris och Vienna* (S. F. S. S. 25). Man jämföre med strof 2 vers 77 i P. o. V.: Ffor ffruur oc jomfrur bar hon priis; och med strof 6 vers 95 ib.: han war til tokt oc ära ospar. — Detta är kanske mer än en tillfällighet och förklaras måhända därigenom, att balladens motiv är historien om Paris och Vienna?

Fortsättningen af versen härofvän, som börjar "The orther" etc., är måhända identisk med visan 23 i Harald Olufssons visbok, som börjar:

The örter the äre vtsprungne
vdi marcken så margefäldh,
iagh wetth så höwesken jomfru,
minn glädie haffuer hon i wäldh.¹

Tydliggen är det med tanke på den Doredela bdotter (Birgersdotter?), hvars namn återfinnes på s. 1, som Oloff Jonsson afskrifvit de här återgifna verserna. På samma sida förekomma, liksom det föregående i chiffer, namnen Per Hanssen och Arwed jämte några andra ord, som det varit mig omöjligt att uttyda.

II.

Till den svenska hexameterns historia.

I Samlaren 1914 hade jag tillfälle att under rubriken "Vår äldsta svenska hexameterdikt" meddela en bröllopsdikt, författad 1634 af Daniel Kylander. Ännu en förstiernhielmsk hexameterdikt finnes i Kungl. Bibliotekets samlingar af "Verser till enskilda". Vid Harald Appelboms bröllop uppvaktade nämligen Petrus Claudius Prytz, Ostrogothus, och Andreas Wallwyk, Dalchar-Svecus med en hyllningsskrift "*Nuptiali Festivitati . . . Haraldii Andreæ Appelbomii . . . Nonis majis M.D.C.XLV. Amstelodami . . . Apud Ludovic. Elzevirum*", hvilken dels innehåller latinska dikter af de bägge författarna, dels också, som en inledning, följande hexameterdikt, som icke är undertecknad men dock väl torde vara författad af antingen Prytz eller Wallwyk:

Aff Himmels högden/ Gudh edher skicke nedunder/
Echtenschaps frögden/ kiärleek/ samt lustiga stunder.
Med mycken gamman/ Lyffsfruchtsens Liuffliga blommer/
Askåden samman/ wärkas aff brånade frommer.

¹ Jfr ock K. Bibl. Visbok in 16:o, n:r 11.

Dhens högstes förswaar/ beskerm/ och kraftiga styrckio/
 Stånde med edher qwaar/ moot allan olyckones yrckio.
 Hans englar klara fullstädes både bewahre/
 För Sathans snara/ sampt alsköns hyszliga fahre.
 Blandh helgons skaren/ när Gudh ehr kalla behaghar/
 Som een Lemm waren befundne: thet yffriga laghar.

Som man finner, äro dessa verser i hufvudsak byggda under iakttagande af de antika positionslagarna, utan hänsyn till svensk accent. Liksom Kylanders och Bureus' hexametrar ha äfven dessa slutrim och liksom den senares äfven inrim.

Det kan i detta sammanhang också förtjäna att påpekas, att äfven Wiwallius gjort ett försök i denna lärda diktart, nämligen i sin klagovisa vid Gustaf Adolfs begrafning 1634 (tryckt i Schüecks Wiwallius II, s. 88), alltså ungefär samtidigt med Kylander. Wiwallius' 8 hexametrar äro lika stelbenta som dennes och synas byggda helt och hållet på position. Ett ännu underligare intryck göra de, emedan alla i dem förekommande ord börja med G och ett eller två ord äro inskjutna mellan de olika versraderna, som t. ex.:

Gråten Gustafwen/ Grømmens Gudfruchtigha Göther.
 Doch/
 Gören Godh Gengiell/ Gugh Gjenger Gerna Göstafwen.
 Men/
 Gudzfruchtan Glömmes/ Galenskap/ Gabberij Gjømmes.
 etc.

Före Stiernhielm var tydligen också den Andreas Aroensis, som Andreas Arvidi i sin *Manuctio* s. 168 omnämner som hexameterdiktare. Några tyska hexametrar af Matthias Schaumius vid A. Nyrots och Christina Bondes bröllop, tryckta i Stockholm 1638, må slutligen också nämnas, ehuru utan direkt intresse för svensk litteraturhistoria. Den för öfrigt på latin skrifna dikten finnes i K. B:s Verser till enskilda, 4:to.

III.

Hvar ligger Wiwallius begrafven?

Lars Wiwallius afled som bekant 1669, den 6 april, enligt upplysning i en supplikation från hans hustru Mahlin Ellertz till M. G. de la Gardie. Schück, som i sin bok om Wiwallius meddelar detta dokument, tillfogar s. 266: "Vi veta ej, hvarest hans kropp öfverlemnades åt den sista hvilan. Tydligen var det i Stockholm, men dess kyrkoböcker innehålla ingen anteckning härom." Under forskning i andra syften i Stockholms olika kyrkoarkiv råkade jag emellertid sommaren 1916 i Katarina församlings likbok att finna följande anteckning för den 29 aug. 1669:

Lätt hustru Malin Ellers begrafwa sin sahl. Man *Vivallium*, för Jorden, alla klockor päll och båhr, Item för dhet han stodh 4 månars tidh här i kyrkian, gifwit tilsammans 35 D.r.

Man finner sålunda, att Wiwallius är begrafven på Katarina kyrkogård och att jordfästningen ägde rum under vederbörlig solennitet, väl tack vare de 50 daler s. m., som regeringen utanordnade i begravningshjälp med anledning af änkans ofvan åberopade supplik.

IV.

Stiernhielmiana.

I Mål-Roo eller Roo-Mål har Samuel Columbus tecknat den kanske vackraste bild, vår litteratur äger, af Stiernhielm, sin faderlige vän och beundrade mästare. Han anför därvid en mängd anekdoter, hvars sanningshalt i stort icke lär kunna betviflas. De historier om Stiernhielm, som här meddelas, härstamma från andra källor, hvilkas auktoritet är svårare att bedöma. I allmänhet äro de dock väl förenliga med dem Columbus berättar — undantagandes möjligen den sista, ehuru en bestämd samtida sagesman här uppgifves. I

hvarje fall äro de så pass underhållande och så karaktäristiska för det nästan legendariska skimmer, hvarmed samtidens fantasi omgöt Stiernhielms person, att de väl kunna förtjäna att räddas från glömskan.

1.

Ett *Propert* Sambtahl och *Raillerie* emel. greffwen Hr *Clas Tott* och Hr. *Georgh Stiernhielm*, om ächtenskaps Wahl, samt Modrens och dottrens gemehne och lijke *qualiteter*, *prose* och *ligate* fattat efter deras Vthsagu, Åhr 1666 hoos RikzCan. *M. G. De la Guardie*.

Discursen härflyter aff det tahlet, att greffwe *Tott* frågar *Stiernhielm*, om han intet snart wille giffta sigh, han säger sigh dett wäll willia giöra, men intet så wäll bekant, medh Wackre *Dames* som Hr. *Tott* wore, hwarföre försågh till honom, att han som så wäll *engagerat* och bekandt i hoffwen, förmådde skaffa honom en Wacker flicka.

Greffwen *Tott* swarar leendes:

Domine Stiernhielmi, Si vis pulchram ducere Uxorem, consule Grammaticam, ibi habebis indeclinabile Cornu, et Raro Pulchra pudica Caro.

Men Stiernhielm war icke medh Swar seen:

Cornua nunquam meruit, qui Cornua nunquam fecit, ast Cornifices mille cornua gerant, och blir så wist som den Engelska Poeten skriffwer:

Cornua qui faciunt ne Cornua ferre recusent. [Ovenus.]

Tamen Domine Stiernhielmi obserua sequentia, et da mihi explicacionem extemporalem, cum noverim te esse poetam Excellentissimum, et eris mihi Magnus Apollo:

Ex Asinis Asinus, Bubo Bubone creatur,
 Et Similes Catutos, Simia mater habet.
 Non Leporem Catulus generat, non Falcho Columbam
 Arboris indomitæ Fructus acerbus erit.
 Nosce cupis qualis tibi virgo Futura sit Uxor,
 Ingenium matris respice, Certus eris.
 Arte licet sua Similem se monstret Amanti,
 Jn vitium tandem, Nata Parentis abit.

Stiernhielms Extemporalis Explicatio.

eller

Brähr Katt på Katt, på Kiöhn och Fahn på Mohr sin.
 Aff alle diur på Iordh, födz Allster dem siälff lijke,
 Aff Åsner Åsna blijr, aff Vllffwar Vngar slijke.
 Een Hahre föder ey, Kattungar i sitt slächte,
 Och om Apan siälff, må föda Vngar ächte,
 Så äh' dhe henne lijck, ey afflar Fallken Duffwa,
 Vthaff wille Trän, man bitter must måst sufwa.
 Will du nu wetta wist, hurdan den Jungfrü blifwer,
 Som du till hustru fährt, digh Modren det beskrieffwer
 Och oansedt hon sigh i Jungfrustånd män' wijsa,
 Heel dygdigh, stilla, from, seen du ähr giftt först prijsa,
 Des dygder som hon haar, om Modren ähr Lastwärder,
 Ähr dottren lijka dan, det sagt haar mången Lärder,
 Men ähr hon wärth beröm, haar Dottren samma Kynne,
 Du sällan annat seer, men måste städz förnimme
 Att alldrigh Långt från Trää, ett Äple mände falla,
 Så ähr i denne Saak, medh migh det sanna alla.

Medh detta instämmer Englängderne och Tyskarne [Ovenus Fridman]

Filia moechatur quæ Moecha matre creatur.

Von Alters her ein Sprichwort kam,
 Der Apffel fällt nicht weit von Stam,
 Willtu dasz Töchterlein haan,
 See zuvor die mutter an,
 Ist die Mutter von guten Sietten
 Machtz du woll umb die Tochter bitten.

Vndt

Wer sich zu ein andern Weib gesällt,
 Vndt mitt die selbige zuhält,
 Ehr darff sich auch beklagen nicht,
 Wen der gleichen ihm aucht geschieht.

Cape hoc Domine

Comes.

Tantum.

[Ur Palmsköldska Saml. Tom 356.]

2.

— — — Till denna serieusa detaille bifogar jag en löjelig Anecdote om Krigsrådet Stjernhielm.

Han föregifwer sig, wid et tilfälle, wara sjuk och tillika beswärad af åtskilliga scrupler, hwarföre han påkallar en Präst, hwilken ej war af det klyftigaste slaget. För honom bekänner han, med förbehåll af en ewig tystnad, i synnerhet tre stora synder, för hwilka dess samwete anklagade honom. 1:o at han icke läsit Fader Vår på tre år, 2:o at han icke warit til Natwarden på 15 år, och 3:o at han besofwit Prästens Hustru. I anseende til sin uprigtiga ånger häröfwer, beder han sin Bikt-Far med någon tröst och förlåtelse ställa sig til freds. Efter många inkast och swårigheter, skall Prästen hafwa absolwerat och gifwit honom förlåtelse för de twänne första synderna, men den tredje trodde han wara oförlätelig: hwarföre han i harmen yppade altsammans och stämde sin grofwa Syndare för Consistorium. Stiernhielm förklarar sig på den första, at han ifrån sin födelsestund, som andra barn, på de twå eller tre första lifs-åren icke kunnat fatta eller läsa Bönen Fader Vår. På den andra, at han likaledes, som annan ungdom, från den första lifsstunden til sit 15 år icke begått Natwarden. Consistorium fann des förklaringar häröfwer nöjaktige och desse begge synder förswunne men öfwer den tredje åskade man en Libell. Här uprördes i synnerhet all nit och galla hos Delatorn, såsom warande så nära förfördelad. Men Delinquenten nekar sjelfwa hufwudsaken, såsom aldeles stridande emot des Conduit och heder; och uptäcker i det stället, at han blott anstält detta Gyckelspel, som et försök, huru långt en Lärare kunde gå i sin enfaldighet och missbruket af sitt Embete, samt huru djupt han kan slafwa under sin hämd och sina passioner. Härmed afslöts denna löjliga Rättegång och Stiernhielm hade förswarat sig så wäl, at icke en gång det skämtaktiga uptåget med Religions saker blef beifradt. Anklagaren däremot måste undergå en skarp läxa, för det han uppenbarat et hemligt skriftermål. — Anecdoten är hämtad ur et papper rörande Stiernhielm, skrifwet af Assessor Gagnerus.

[Utdrag ur bref af Matth. Floderus till O. A. Knös, Ups. 15 aug. 1785. Skara Stiftsbibliotek.]¹

3.

Rdrotzen gref Magnus de la Gardie skal een gång hafft hoos sig till måltijd KrijgsRådet Stiernhielm som kommit wid samma tillfelle att sittaa

¹ Afskriften vänligt ställd till förfogande af d:r G. Lindstén.

emellan CammarRådet Drakenhielm och Räntemästaren Cronberg, då Rdrotzen skal till honom sagdt, see huru een lärd man sitter emellan tvenne rijkka Capitalister hwarpå han straxt skal gifwit sådant swar *den något har lärdt, han weet något, och den som något har stulit, så har han något.*

[Ur Palmsköldska Saml. Tom 243.]

4.

Georg Stiernhielm

berättas hafwa een gång uthi Upsala uppå een Cröning gifwit een Bonde, ett så kallat quittentz, då allmogen uthi dhe näste Socknar warit anbefallt i afräckning på dheras utskylder att inskaffa hwariehanda Maatwaror, och bonden i meening att Stiernhielm warit een Cronofougde, leverat till honom Twå stycken fåhr emoot fölliande quittentz:

Swen Min Wän, kom till mig igår
 medh Tu feeta fåår
 fåhren wore hurtige
 och Jag war torfftiger
 altså tog Jag fåhrens hurtigheet
 och lade till min torfftigheet
 är det så, att det icke kan bestå
 Så skall Swen, min gode Wän
 få tu feeta fåhr igen.

[C. Prytz.]

[Ur Palmsköldska Saml. Tom 356.]

V.

Anteckningar om Samuel Columbus.

Följande dikt af Samuel Columbus, hvilken icke är tryckt i Hansellis upplaga, finnes i Kungl. Bibl:s samling af "Verser till enskilda" 4:to och i U.U.B:s motsvarande samling. Ett annat exemplar har jag sett i Kongel. Bibl. i Köpenhamn.

Ett ljtet Samtal
 Hwaruti Sylvia af den gifte Chloris
 upmanas til krigs:

Till
 Ehreborne och wälbetrodde Her
 Andreas Arosius
 Bookhållare öfwer Gottland
 och Ösels intrader
 Samt.
 Den Ehreborne och Dygdige Hustru.
 Gertrud Spiring
 Tå de med ett starkt ächta-Band blefwo
 ihopknäffte i Stockholm den 12 Febr. 1671
 skriffwit af deras Wän och Tienare
 Myrtillo.

1.

Siunges såsom Cinquepas.

S. Allena lefwer iag i liufigh frijd:
Chl. Allena lefwer iag i sorglig qwijd.
S. Jag älskar hälst en stilla liufig frijd.
Chl. Jag älskar både liufig frijd oc strijd.

2.

S. Hur kan man älska både frijd och strijd?
Chl. Förutan strijd erhålls ey trogen frijd.
S. Then aldrig bröt/ han alltid niöt go frijd.
Chl. Doch gärna tar förswaringswärian wijd.

3.

S. Iag kan med undflykt köpa mig min frijd.
Chl. Hur achtas den som en ey står i strijd?
S. Jag acktas dock för stilla from ok god.
Chl. Som den som hwarken hafwer mod ell blod.

4.

S. När wädret stoppat är i Eols säck:
 Och Solen skjiner klart är Himlen täck.
 När Siön han ligger wacker from och still:
 Hwem finnes til/ som slijkt ey älska wil.

5.

Chl. Är Stormen all/ så blijr thet stilla lungt/
 Är regnet öfwer/ blifwer Solsken ungt:

Mijn Syster kär/ så gårä til i krijg.
På strijden föllier frijden liufwelig.

6.

Chl. All enslighet är ängslighet för mig:
S. Hur skal man med en Wänn förbinda sig.
Chl. Så så/ min Syster/ fort mä dä/ så så/
Är willian god kan snart en tingst framgå.

7.

S. Dock Syster kär/ hur gårä til i Krijg?
Chl. Däd bättre görs än spörs af dig ok mig.
S. Gå här i bruk/ Kartower/ Krut ok Lod?
Ney/ thet är nog/ en frisk Lijf-wäria god.

8.

S. Än wederparten mig starkt motstånd gör?
Chl. Så blij ni bättre Wänner seen än för.
S. Ack Syster min/ ett lustigt Krijg thet är/
Chl. At slåss/ och hafwa wederparten kär.

9.

S. Så gieck dä förr/ så går full nu med mig.
Chl. Jag will på staan/ thet ginge mig som dig.
S. Gör du som Jag/ får du så gott som iag.
Chl. Jag wor tilfrids fast thet än skedd' i dag.

Columbus vanliga pseudonym är ju eljest Myrtillus af Bergen, men den som är något hemma i hans stil, känner utan svårighet igen den här. En annan Myrtillo af Serin uppträder visserligen med en hexameterdikt i Stiernhielms stil vid ett bröllop 1680, men någon anledning att antaga denne som diktens författare föreligger på intet sätt.

Hanselli upptar likaledes icke en latinsk och en grekisk dikt af S. Columbus, "In honorem . . . D. Olai Rudbeck" från 1661, hvilka finnas i K. B:s samlingar.

*

Ar 1708 utgaf Jacob Reenstierna "Några Fabler af Ovidii Metamorphoses Förswänskade". Egendomligt nog var denna öfversätt-

ning illustrerad med gravyrer, hvilka Samuel Columbus under sin Parisvistelse låtit kopparstickaren N. Guerard förfärdiga för en Ovidiusöfversättning, som han ämnade utgifva af trycket. Detta uppger Reenstierna visligen icke, men 13 af de 19 kopparsticken i hans arbete finnas bland Columbi papper i Palmsköldska samlingen vol. 388. På hvad sätt Reenstierna kommit öfver dessa stick, är lätt att räkna ut, alldenstund Columbus under sin utländska resa var hans præceptor och Reenstierna sedermera blef utgifvaren af hans dikter.

Något manuskript af Columbi Ovidiusöfversättning finnes icke kvar. Men historien med kopparsticken, sammanställd med det dåliga personliga anseende Reenstierna hade, i det han bl. a. i egenkap av kungl. råd blef öfverbevisad om bedrägeri, kan ju fullt ut motivera antagandet, att han samtidigt med sticken också lade sig till med öfversättningen. Detta antagande bekräftas också af en notis af Palmsköld (Palmsk. saml. vol. 355, p. 465), däri han om Reenstierna säger: "Versio libb. Metamorphos. Ovidii (quam ipsi nulla ratione attribuit Holmia literata A:o 1701. edita, p. 94) debetur Samueli Columbo, qui eandem typis conatus fuerat submitteri eumque in finem varios icones quibus illustranda foret, in Belgio vel Gallia sculpi curavit quorum nobis exemplar communicatum est ab Elia Brenner."

Sannolikt bör man alltså tillskrifva Samuel Columbus denna öfversättning. Någon ökning af hans berömmelse sker dock knappast därigenom. Den moraliserande prosaparafras, som detta arbete är, utmärkes af den tunga kanslistil, Columbus brukade använda i sina allvarliga prosastycken, så helt skild från det rappa och otvungna språk, som med rätta berömmes i Målroo och Ordeskötsel.

*

Schück citerar (i Hufvuddragen af Sveriges litteratur, s. 164) ett bref af Columbus från 1679, hvori han talar "om den kärliga smak, som jag i de franska komedier, isynnerhet Molière's och Corneille's, funnit, och förmodar jag mig göra mitt kära fädernesland en angenäm tjänst, om jag den på svenska öfversätter". Schück

synes förmoda, att detta uttalande endast afser planer för framtiden, dem Columbi förtidiga död hindrade att realiseras. Det är dock icke så säkert, att så är förhållandet. Heysig uppger nämligen i sina *Observationes in Schefferi Sveciam Literatam*, p. 264 (Palmsk. XV, T. XXXIX), att Columbus "ex gallico in Sueticum transtulisse plurimas Molliere comoedias". Denna bestämda uppgift kan näppeligen betviflas, ehuru man numera icke kan uppvisa någon af dessa öfversättningar af Columbi hand. Möjligen kan man dock våga den gissningen, att den 1600-talsöfversättning af *Les précieuses ridicules*, som finnes i handskrift på Kungl. Bibl. i Engeströmska Samlingen, härrör från ingen annan än Samuel Columbus.
